

Теоретичні підходи до модернізації інститутів регіонального розвитку

І.А. Островський, к.е.н.

*Харківська національна академія міського господарства
61002, Україна, м. Харків, вул. Революції, 12*

Оскільки інституціональна модель устрою України не є універсальною для всіх її територій, то можна припустити відмінності в якості інститутів у регіонах.

Для дослідження якості інститутів можна спиратися на три методологічні підходи: якість інститутів висвітлює міру об'єктивності процесу, у рамках якого вони виникають; якість інститутів відображає характер виконання інститутами відповідних функцій; якість інститутів характеризується достатністю та достовірністю їх внутрішніх властивостей змістовній визначеності самого інституту.

За першим методологічним підходом якість інститутів визначається не тільки основними макроекономічними показниками, а й такими індикаторами, як, наприклад, індекс людського розвитку (ІЛР), індекс економічної свободи та ін. Ці індекси базуються на результатах аналізу чинників інституціонального середовища, які мають найбільший вплив на соціально-економічний розвиток території. Про те, що високі макроекономічні показники не завжди обумовлені високою якістю інститутів на даній території та не обов'язково визначають високий рівень соціальних показників, свідчить досвід розвитку Донецького регіону, де показник ВРП є найбільшим по регіонах, а регіональний ІЛР, за розрахунками ООН, є найменшими для регіонів України. Коли основні показники людського розвитку оцінюються в регіональному розрізі, стає очевидно, що існують сильні регіональні варіації, відсутні сильні позитивні кореляції з економічним процвітанням.

Отже, частково через екологічні проблеми деякі регіони, які досягли значного економічного зростання, мають також високий рівень смертності, високу смертність немовлят і соціальні проблеми. Це відбиває ряд факторів, наприклад: ступінь економічної спеціалізації, що є переважно спадщиною колишньої адміністративно-командної економіки; відмінності в ефективності регіонального управління, а також різні темпи пристосування до ринкових умов; збереження фінансової централізації, яка також була рисою планово-командної економіки, але залишається здебільшого незмінною.

Другий методологічний підхід – адекватність функцій внутрішній природі інституту. Наприклад, йдеться про функції інститутів, які визначають характер прав розпорядження (власність), взаємодію приватних господарюючих суб'єктів (ринки), функціонування структурної одиниці, яка споживає і частково ресурсує (домашні господарства), функціонування виробничої структурної одиниці (підприємство, фірма), «інфраструктурне» забезпечення господарського процесу (кредитно-грошова і фінансова системи, система соціального забезпечення), державне регулювання економіки (заходи

економічної політики), управління територіальним розвитком (заходи регіональної політики).

Якість інститутів у цьому аспекті визначається тим, наскільки учасники оволоділи знаннями й розумінням тих правил та норм, використання яких необхідне їм для досягнення поставленої мети. Вихідним індикатором такого розуміння постає рівень освіти та професійності громадян. У рамках дослідження конкурентоспроможності 20 регіонів України Фондом ефективного управління була оцінена низка показників за групою «Вища освіта та професійна підготовка». За цим показником у 2010 р. лідируючі позиції посідають Київ, АР Крим і Харківська область [12]. Третє місце Харківської області – це підсумок суперечливої єдності позитивних і негативних індикаторів. Привабливо на тлі показників інших регіонів виглядають доступ до Інтернету в навчальних закладах і наявність спеціалізованих досліджень і тренінгів (1 місце). Але вже на середньому рівні оцінюються якість підготовки кадрів і кількість шкіл менеджменту (відповідно 8 і 10 місце). Дуже тривожно виглядають останні позиції області за оцінкою якості освіти та викладання математики й точних наук у школах (відповідно 19 і 17 місця з 20 можливих). Таким чином, спостерігається розрив кількісних і якісних показників оцінки освіченості населення області.

Третій методологічний підхід до аналізу якості регіональних інституціональних структур пов'язаний із доказами достовірності та достатності їх внутрішніх властивостей змістовній визначеності самого інституту. Виходячи із цього, якість інститутів залежить від дієвості правил із регулювання взаємодії між людьми. Яскравим прикладом зазначеного підходу може бути аналіз формування інститутів державно-приватного партнерства.

Вступаючи у взаємини з державними інститутами, групи приватних інтересів виконують важливу роль агрегування й артикуляції інтересів соціуму. Виявлення форм і механізмів взаємодії груп інтересів та інститутів влади є важливим для розуміння сутності соціально-економічних і політичних процесів у державі, причин і механізмів прийняття рішень, формування політики. Вплив груп інтересів на політичний процес відбувається на різних рівнях організації суспільства – державному, регіональному, міському. Як сучасні регіональні групи інтересів можна розглядати регіональні власні структури, а також промислові та фінансові структури, які сформувалися в Україні в результаті процесів структурної перебудови економіки та перерозподілу прав власності. Кожна із цих компаній володіє активами в різних галузях промисловості та регіонах України, але має окремі території як пріоритетні у створенні робочих місць і розвитку інфраструктури (наприклад, «Приват» у Дніпропетровській області «СКМ» - у Донецькій, «ДСН» - у Харківській).

Маючи великі та різноманітні ресурси, групи інтересів активно впроваджуються в політичне життя регіонів, змінюючи згідно зі своїми завданнями плин політичного процесу та склад політичної еліти. При цьому політична активність груп найчастіше має за мету задоволення переважно власних інтересів. У зв'язку із цим виникають проблеми відповідності інтересів груп процесу соціально-економічного та політичного розвитку регіонів, а також

суспільним потребам. Групи спеціальних інтересів створюють групи лобіювання, формують олігархічні та монополістичні групування, які беруть участь у перерозподілі ресурсів. Це призводить до атрофії інституту шляхом зниження довіри до нього й обов'язковості його виконання.

Але діяльність груп інтересів у регіонах не завжди має розглядатися як перепона на шляху формування ефективної інституціональної системи. У цьому випадку критерієм ефективності інститутів, у створенні яких беруть участь групи спеціальних інтересів, є їх спроможність здійснити внесок до розвитку економіки України. Це передбачає поєднання взаємодії регіональних владних структур, бізнес-груп як інституціональних новаторів для проведення державної та структурної політики.

Інституціональні структури регіонального рівня в нашій країні перебувають у стадії становлення. З одного боку, після розпаду Радянського Союзу регіональні органи влади одержали додаткові повноваження й економічні можливості в контексті інноваційного розвитку. З другого боку, у процесі формування регіональних органів влади і самоврядування виникла помітна незбалансованість владних повноважень, загострилися протиріччя між ними. Великі місцеві підприємства і корпорації залишаються ледве не єдиними структурами, які генерують інновації